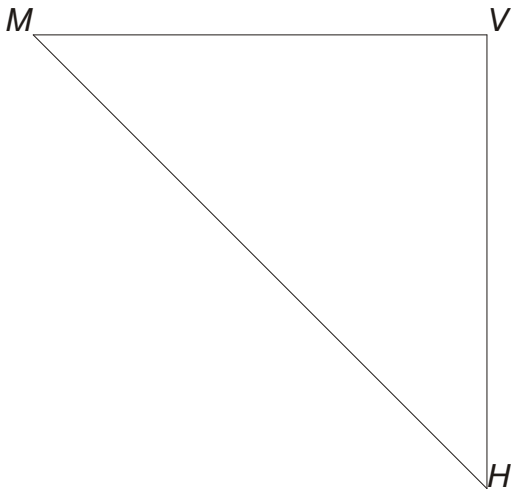
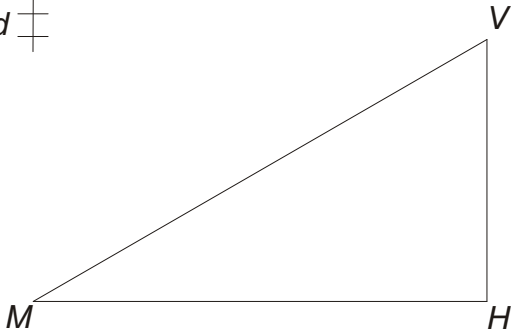

KÖRÁBRÁZOLÁS

**Általános síkra illeszkedő
kör**

d

Adott az MHV háromszög és a d távolság. Ábrázoljuk azt a kört, amely a háromszög mindhárom oldalától d távolságra van.

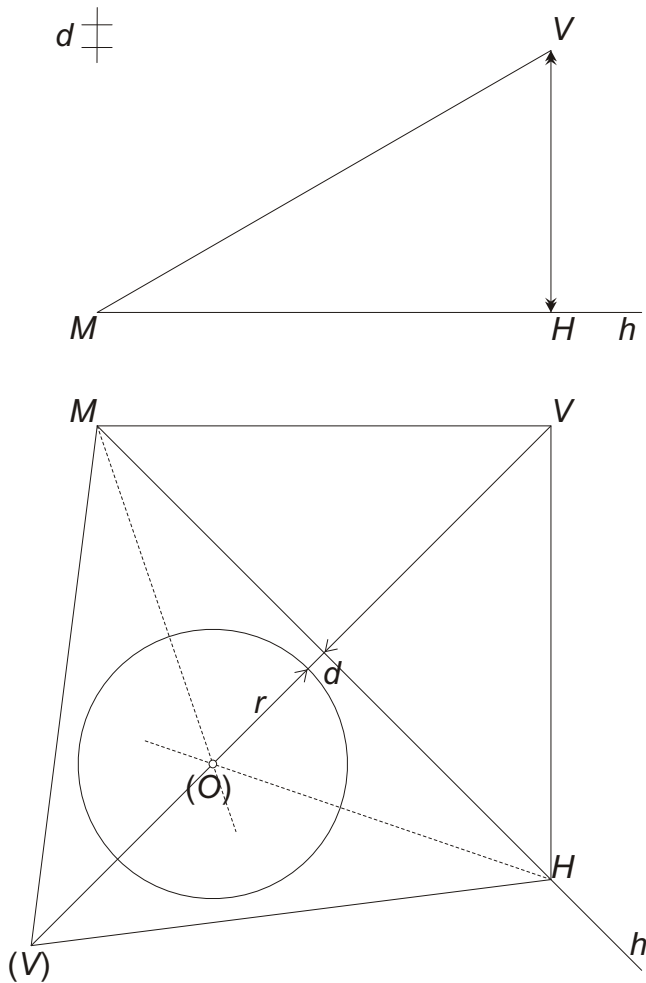
A feladat megoldásához ismernünk kell a kör

- közepét,
- sugarát, és
- síkját.

Ezen adatok közül csak a kör síkját ismerjük közvetlenül, ami azonos a háromszög síkjával. A megoldás első lépése tehát a középpont és a sugár előállítása lesz.

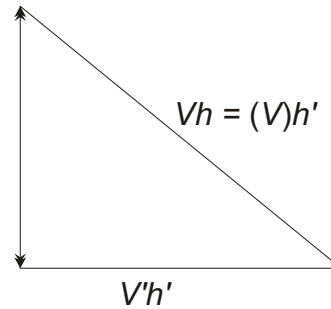
A feltételeknek megfelelő kört úgy származtathatjuk, hogy a háromszögbe írt kört, annak középpontjából alkalmas arányban lekicsinyítjük. Így a keresett kör középpontja egybeesik a beírt kör középpontjával, sugara pedig a beírt kör sugarának és a d távolságnak a különbsége.

A szerkesztést a háromszög síkjának leforgatásával oldhatjuk meg egyszerűen, ahol a háromszög szögfelezői közvetlenül megrajzolhatók. A kör középpontja azok metszéspontjaként adódik.

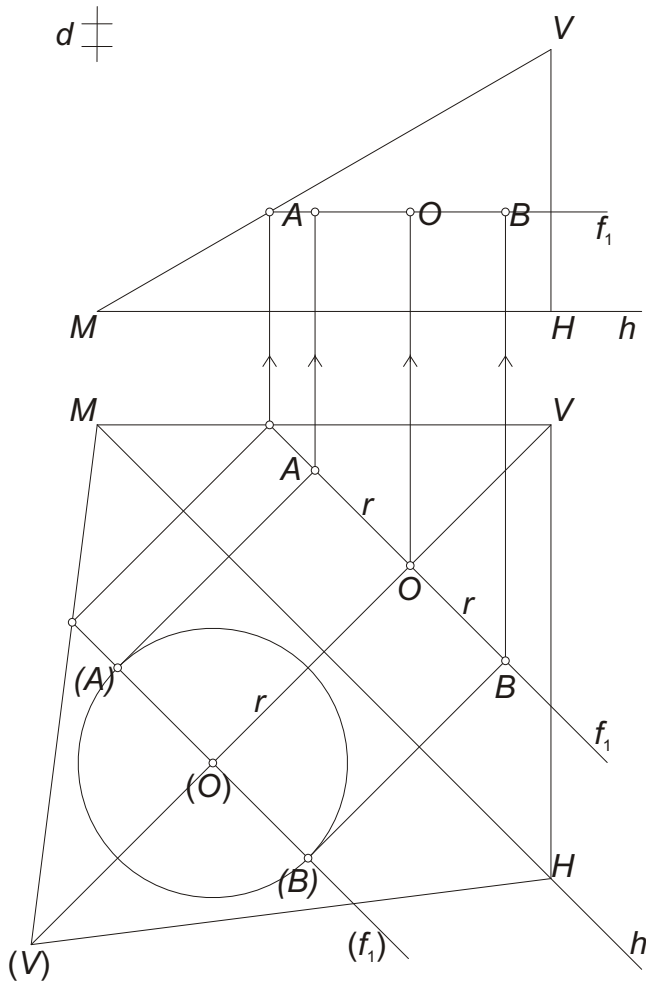
A leforgatás tengelyének a sík $h = MH$ I. fővonalát választjuk. Ekkor a forgatás során az M és H pontok helyben maradnak, a V pont pedig egy h -ra merőleges síkú köríven mozogva jut leforgatott helyzetébe, a (V) pontba, úgy, hogy (V) és h' távolsága megegyezik V és h valódi távolságával.

Ez utóbbit a megfelelő különbségi háromszög átfogójaként kapjuk, amelynek vízszintes befogójára a $V'h'$ távolságot, függőleges befogójára pedig V és h II. képen leolvasható magasságkülönbségét mérjük.

A leforgatott háromszögben a szögfelezőket megrajzolva jelöljük ki a keresett kör (O) középpontját, majd a beírt kör érintési pontjától a d távolságot visszamérve megkapjuk a kör egy kerületi pontját, és megrajzolhatjuk a kört.

Mivel esetünkben az MHV háromszög I. képe az $M'H'$ átfogójú egyenlő szárú (derékszögű) háromszög, és ráadásul MH I. főegyenes, ezért maga az MHV háromszög is egyenlőszárú: $MV = HV$. Így a V csúshoz tartozó szögfelező egyben magasságvonal és súlyvonal is.

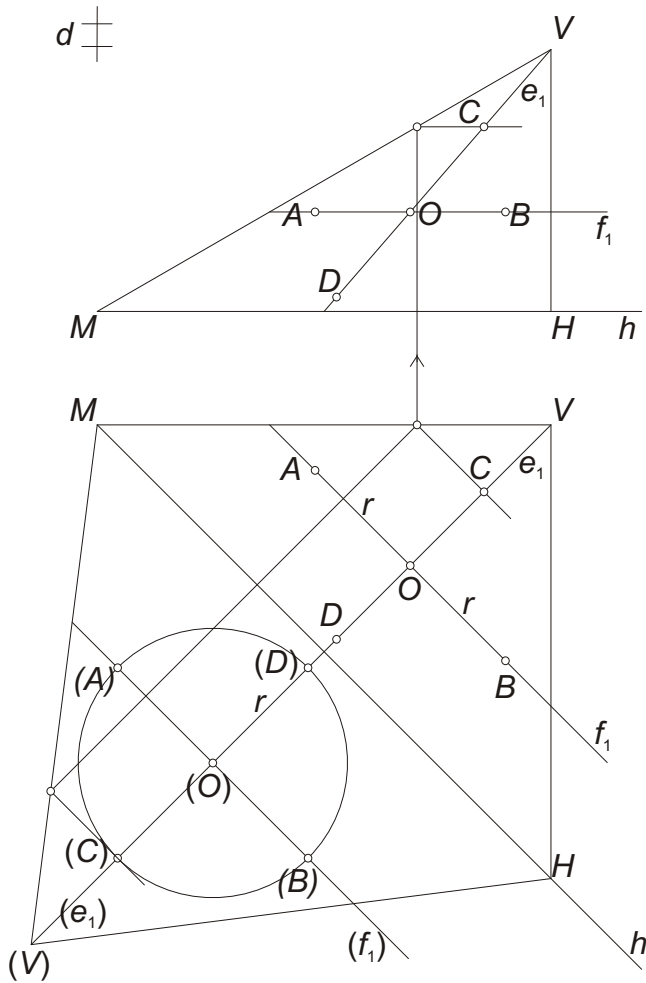

Előállítjuk a képellipszisek tengelyeire képeződő átmérőket.

1.a. Az I. kép ellipszis nagytengelye az I. fővonalra illeszkedő körátmérő vetülete. Ez az I. képen nem rövidül, hossza meg egyezik a kör valódi átmérőjével.

Egy síkon az I. fővonalak egymással párhuzamos egyenesek, a leforgatott síkon így h -val párhuzamosan megrajzolhatjuk az O ponton áthaladó f_1 fővonalat, amelyre a keresett AB átmérő illeszkedik.

Az I. és II. kép meghatározásához f_1 és MV metszéspontját keressük meg, előbb az I., majd a II. képen. Az így kapott ponton át h -val párhuzamosan kapjuk f_1 vetületeit. Ezután az f_1 -re illeszkedő A , B és O pontokat már kijelölhetjük.

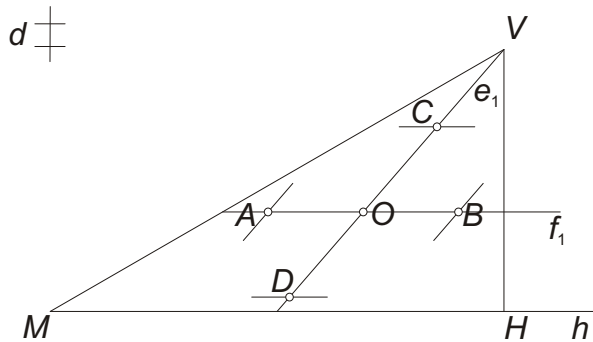

1.b. Az I. kép ellipszis kistengelye az I. esésvonalra illeszkedő körátmérő vetülete. Ez az átmérő rövidül legnagyobb mértékben, ennek a vetülete a legrövidebb.

Egy sík I. esésvonalai az I. fővonalakra merőleges egyenesek. Esetünkben a középponton áthaladó esésvonal $e_1 = VO$. A leforgatott síkon kijelölhetjük az e_1 egyenesre illeszkedő átmérő C és D végpontját.

C I. és II. képének meghatározásához tekintsük például a kör C -hez tartozó érintőjét, ami h -hoz és f_1 -hez hasonlóan szintén egy I. fővonal a kör síkjában. Előállítjuk az érintő MV -vel közös pontjának I. és II. képét. Ezeken át megrajzoljuk az érintő képét h megfelelő vetületével párhuzamosan. Így megkapjuk C vetületeit.

D képeit is kereshetjük hasonló módon, de kihasználhatjuk az O pontra vonatkozó centrális szimmetriát is, amit a merőleges vetítés megőriz.

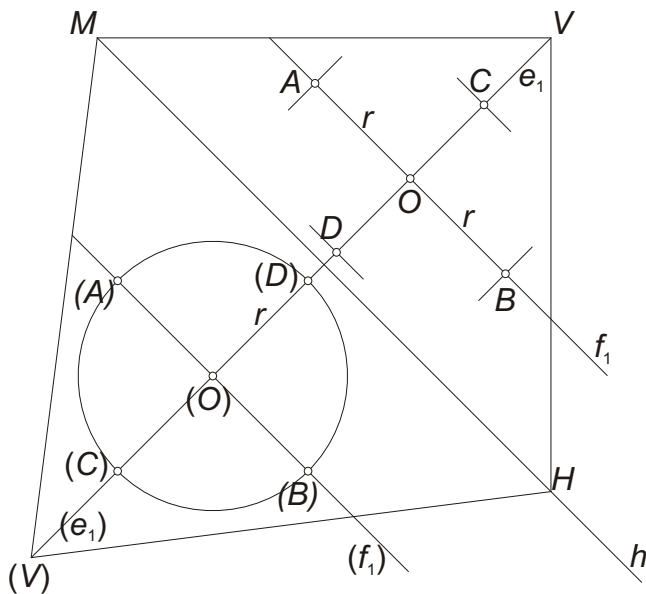

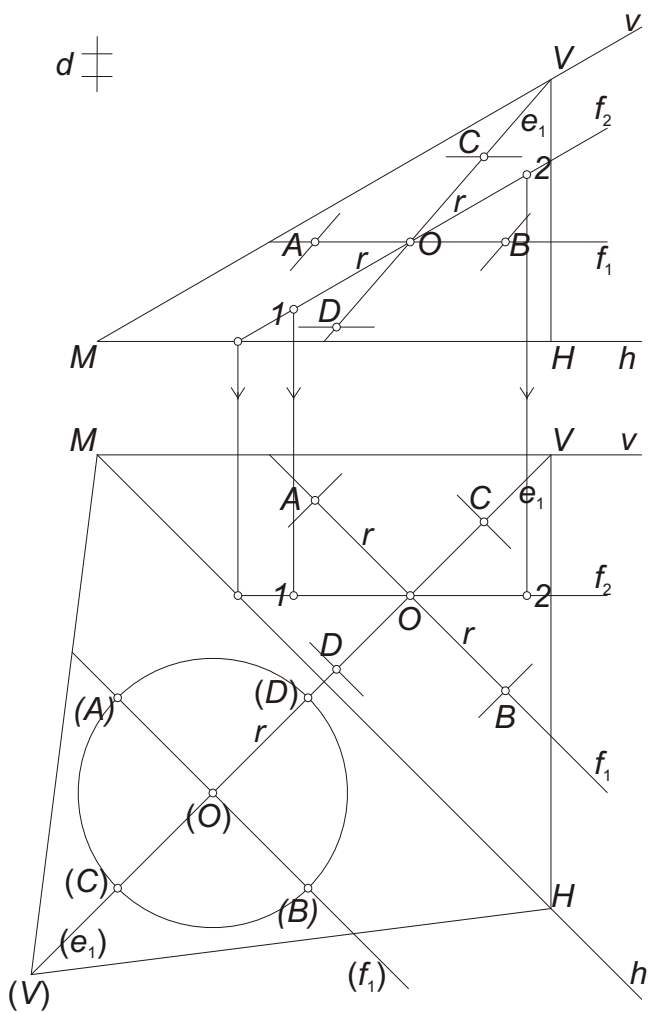
Az érintők megrajzolása annak alapján történhet, hogy AB és CD a körnek egymásra merőleges átmérői, tehát konjugált átmérőpárt alkotnak. Ez azt jelenti, hogy az egyik átmérő végpontjaihoz tartozó érintők párhuzamosak a másik átmérővel, és fordítva, a második átmérő végpontjaihoz tartozó érintők párhuzamosak az első átmérővel. Mivel a merőleges vetítés a párhuzamosságot megőrzi, a képellipsziszeknek is konjugált átmérőpárját kapjuk.

Így az A és B pontokhoz tartozó érintőt mindkét vetületben CD -vel párhuzamosan kell rajzolnunk, míg a C és D pontokhoz tartozó érintőnek AB -vel kell párhuzamosnak lenni.

Ez természetesen összhangban van azzal, hogy az I. képen a tengelyek végpontjairól van szó, és így az A' és B' pontokhoz tartozó, $C'D'$ -vel párhuzamos érintők merőlegesek az $A'B'$ nagytengelyre, illetve a C' és D' pontokhoz tartozó, $A'B'$ -vel párhuzamos érintők merőlegesek a $C'D'$ kistengelyre (a nagytengely és a kistengely az ellipszisnek egy speciális konjugált átmérőpárját alkotja).

Végül megjegyezzük, hogy az előző lépésben a C pont szerkesztésénél már előállítottuk a ponthoz tartozó érintőt, ami természetesen azonos a most elmondott elv alapján adódó érintővel.

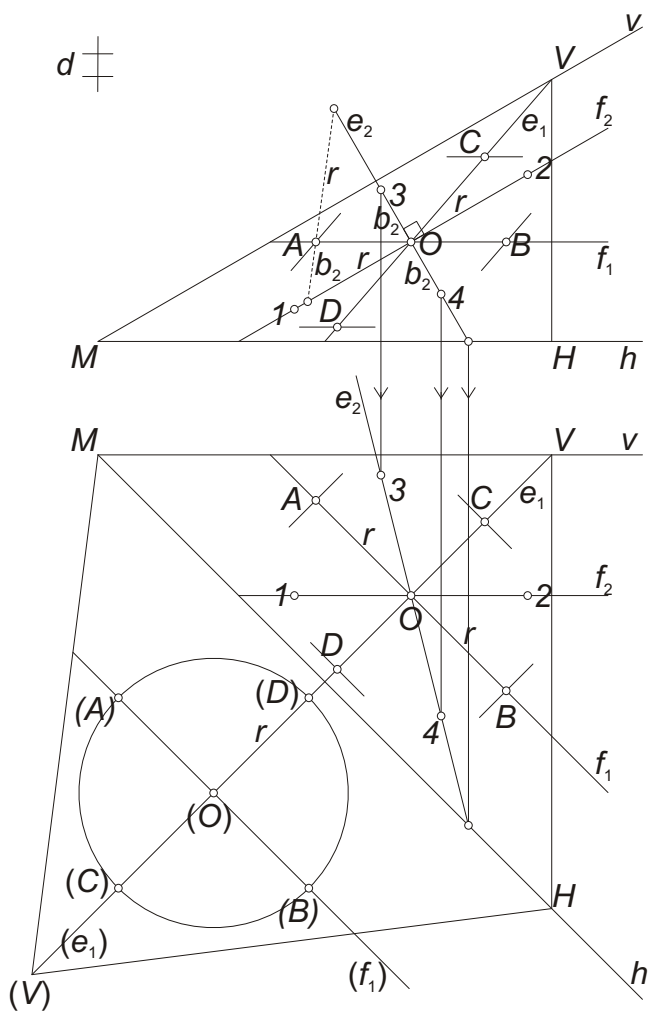

2.a. A II. képellipszis nagytenyéjére képeződő átmérő illeszkedik a kör síkjának a középponton áthaladó II. fővonalára. A nagytenyeg hossza megegyezik a kör átmérőjének hosszával.

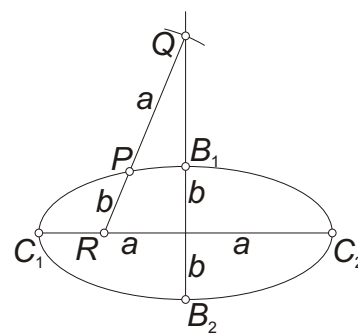
Fölvesszük tehát az O ponton áthaladó f_2 II. fővonalat. Az I. képet rendező irányra merőlegesen (vízszintesen) megrajzolva a h egyenessel alkotott metszéspontot tekintjük. Ennek II. képét megkeresve és O'' -vel összekötve kapjuk a fővonal II. képét. (Azt is észrevehetjük, hogy a háromszög MV oldalának v egyenese is II. fővonal, így f_2 párhuzamos v -vel).

A II. képen az O'' ponttól a kör sugarának valódi hosszát (az r távolságot) felmérve kapjuk az 12 átmérő végpontjainak II. vetületét, az I. képek pedig rendezővel adódnak.

2.b. A II. kép ellipszis kistengelyére képeződő átmérő illeszkedik a kör síkjának a középponton áthaladó II. esésvonalára. A II. képen ez az átmérő rövidül leginkább a vetítés során. Fölvesszük tehát az O ponton áthaladó e_2 II. esésvonalat. Ennek II. képe merőleges az f_2 fővonal képére. Az I. kép előállításához megkeressük például az esésvonal h -val közös pontját is.

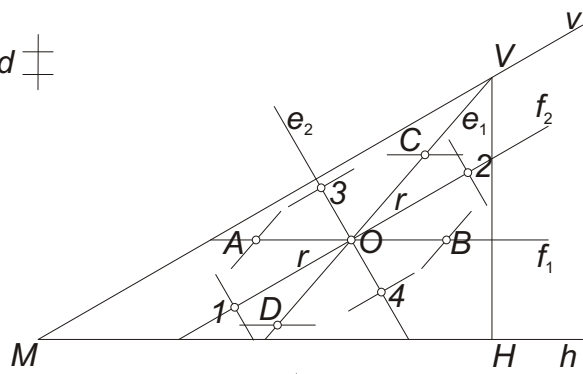
A II. kép ellipszis kistengelyének végpontjait közvetlenül (síkbeli szerkesztésként) is megkaphatjuk az úgynevezett *papírcsík*-szerkesztésnek (ill. az *ellipszográf* működési elvének) megfordításából. Ennek értelmében, ha adott egy ellipszis C_1C_2 nagy tengelye és egy további P pontja, az alábbiak szerint szerkeszthető meg a B_1B_2 kistengelye.

A C_1C_2 szakasz felező merőlegeseként adódik a kistengely egyenese. A P köré $a = C_1C_2 / 2$ sugárral (a fél nagy tengely hosszával) rajzolt körív a kistengely egyeneséből egy Q pontot metsz ki. A PQ egyenes a nagy tengely C_1C_2 egyenesét R -ben metszi. Ekkor $PR = b = B_1B_2 / 2$ a fél kistengely hossza.

A II. kép ellipszisnek ismerjük az $1''2''$ nagy tengelyét és például az A'' pontját. A fél nagy tengely hossza a kör r sugarával egyezik meg. A fenti szerkesztést elvégezve megkapjuk a fél kistengely b_2 hosszát, amit e_2'' -re mérve adódnak az kistengely $3''$ és $4''$ végpontjai. Az átmérő végpontok I. képét rendezővel állítjuk elő.

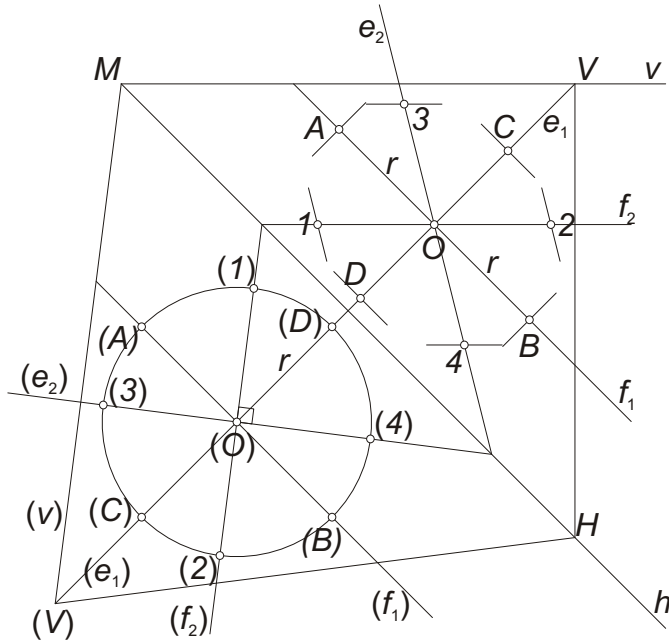

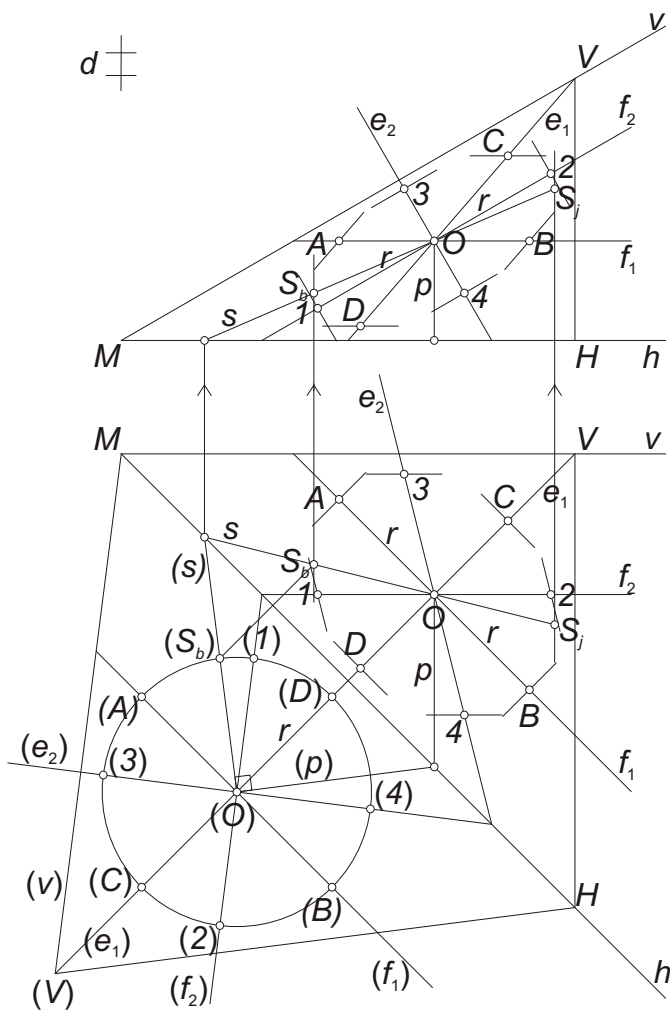
$d \perp$

Az 12 és 34 átmérők végpontjaiban is megszerkesztjük az érintőket. Az eljárás most is azon alapulhat, hogy ezek az átmérők az eredeti körben egymásra merőlegesek, tehát konjugált átmérőpárt alkotnak. Így vetületeik a képellipsziseknek szintén konjugált átmérői lesznek. Ennek megfelelően az 1 és 2 pontokban a 34 átmérővel párhuzamosan kell megrajzolni az érintőt, a 3 és 4 pontokban pedig az 12 átmérővel párhuzamosan.

Megjegyezzük, hogy a II. képellipszis tengelyeire képeződő átmérőket is meg lehet kapni a leforgatásban, és annak alapján előbb az I. majd a II. képen is. Ugyanis $M(V)$ -vel párhuzamosan (f_2) megrajzolható és rájuk merőlegesen e_2 is adódik. A leforgatott kör pedig kijelöli az ezekre illeszkedő 1 és 2, illetve 3 és 4 átmérő végpontokat.

Általában azonban az előbbi, közvetlen módon végrehajtott eljárás pontosabb szerkesztést eredményez.

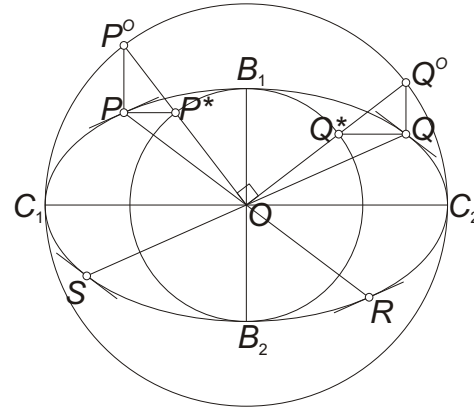
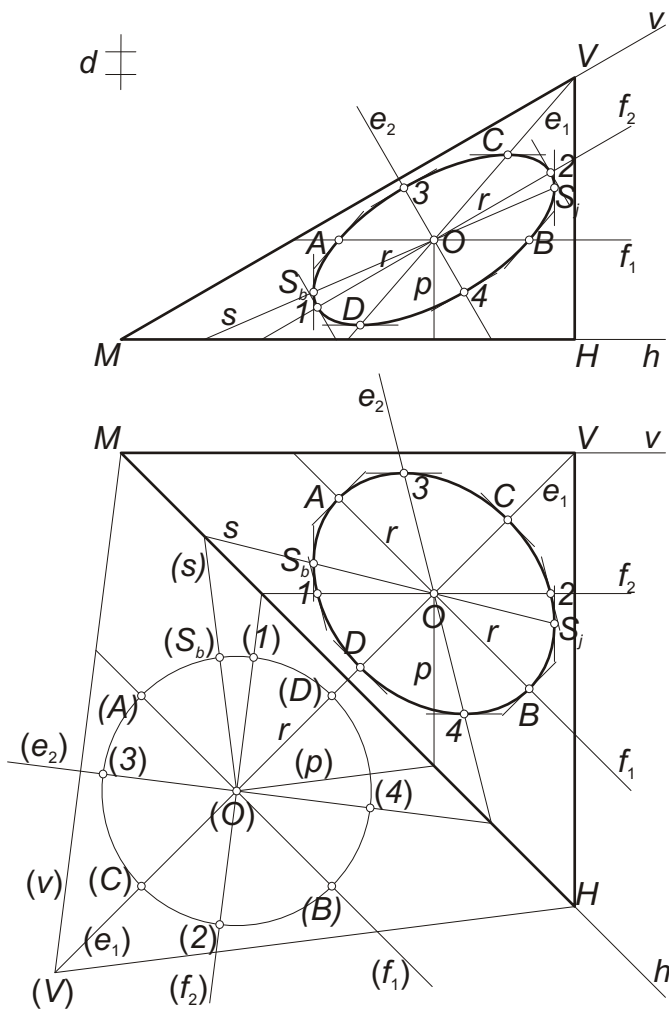

Lényeges átmérőként még a szélső pontokat tartalmazó átmérőt szerkesztjük meg. Ezekben a pontokban az érintők az I. és a II. képen is rendező irányúak (függőlegesek), vagyis a kör síkjának profilegyenesei. A szélső pontokat tartalmazó átmérő tehát a sík profilegyenesére merőleges.

Tekintünk tehát a kör síkjában egy profilegyenest, például az O ponton áthaladó p egyenest (esetünkben VH is alkalmas lenne). Ennek h -val alkotott metszéspontja a leforgatás során helyben marad, így azt (O)-val összekötve a leforgatott (p) egyenest is megkapjuk. A leforgatott síkon erre merőlegesen vehetjük föl a keresett átmérő (s) egyenesét. Ezen a leforgatott kör kijelöli például az S_b bal oldali szélső pontot is. Az (s) egyenes és h közös pontja a visszaforgatásnál helyben marad, ennek alapján s' és s'' megrajzolható, és ezeken S_b' illetve S_b'' is adódik. A jobb oldali S_j szélső pontot S_b O -ra vonatkozó tükörképeként kapjuk. S_b és S_j rendezője egyben a ponthoz tartozó érintő képe is.

Végül a megszerkesztett pontok és érintők ismeretében megrajzoljuk a vetületi görbéket.

Bizonyos esetekben szükség lehet további pontok és érintők szerkesztésére is. Ez a tengelyek ismeretében például az úgynevezett *kétkörös szerkesztéssel* valósítható meg. Célszerű konjugált átmérőpárokat előállítva négyesével szerkeszteni a pontokat az alábbi módon.

Megrajzoljuk a C_1C_2 nagytenyeg és a B_1B_2 kistenyeg, mint átmérő fölé az ellipszis főkörét és mellékkörét. Tetszőlegesen fölveszünk egy P° pontot a főkörön, és a $P^\circ O$ -ra merőleges sugár Q° végpontját is kijelöljük. A $P^\circ O$ és $Q^\circ O$ sugarak a mellékkört a P^* illetve a Q^* pontokban

metszik. P° -ban és Q° -ban a kistengellyel, P^* -ban és Q^* -ban pedig a nagytenyeggel párhuzamost rajzolva, azok metszéspontjaként rendre az ellipszis P és Q pontját kapjuk. Ezeket az O középpontra tükrözve az R és S ellipszispontok adódnak. Ekkor PR és QS az ellipszisnek egy konjugált átmérőpárja lesz, így a P és R pontokban QS -sel, a Q és S pontokban pedig PR -rel párhuzamosan rajzolhatók meg az érintők.